

SPOR
KİTAP
MÜZİK
DERGİ
RADYO
MEDYA
SİNEMA
GAZETE
TİYATRO
POLİTİKA
EDEBİYAT
TELEVİZYON
PLASTİK SANATLAR

Örnekleriyle eleştiri sanatı ve teknikleri

ELEŞTİRİDE KULLANILABİLECEK SÖZ SANATLARI
ELEŞTİRİ MANTIĞI VE FELSEFESİ
İYİ BİR ELEŞTİRİ İÇİN ÖNERİLER
ELEŞTİRİDE HEDEF VE AMAÇ
PERFORMANS ELEŞTİRİLERİ
SÖZLÜ VE YAZILI ELEŞTİRİ
ELEŞTİRİNİN TARİHÇESİ
ELEŞTİRİ ELEŞTİRİLERİ
ELEŞTİRİDE SAVUNMA
ELEŞTİRİ ÖRNEKLERİ
ELEŞTİRİ YAPILARI
ELEŞTİRİ TIPLERİ
EŞ ELEŞTİRİSİ
ÖZ ELEŞTİRİ

Cemal Yurga

Prof. Dr. Cemal YURGA

ÖRNEKLERİYLE ELEŞTİRİ SANATI VE TEKNİKLERİ

ISBN 978-605-364-697-6

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2014, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Şubat, 2014 Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Ayşegül Eroğlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Cemal İnceoğlu

Kapak Tasarımı: Gürsel Avcı

Baskı: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 770. Sokak No: 105/A

Yenimahalle/ANKARA

(0312-394 55 90)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 13987

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

E-ileti: pegem@pegem.net

Prof. Dr. Cemal YURGA

1962'de Akhisar'da doğdu. Babası ilkokul öğretmeni olan Yurga, ailesinin müziğe olan düşkünlüğü ile müziğe yöneldi. Kırkağaç Lisesi'ndeki orta öğrenimi sırasında, Akhisar Lisesi müzik öğretmeni olan Mehmet AKMAN'dan piyano dersleri aldı.

1983'de Dokuze Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü'nü kazandı. Öğrenciliği boyunca; Öğ. Grv. Betül ÇAĞLAR'dan: "Piyano", Arş. Grv. Adnan ATALAY'dan: "Aktarma" ve "İndirgeme", Dr. Necati GEDİKLİ'den: "Çalgılama", "Orkestralama", "Bas Gerçekleme" ve "Partitur Okuma", Öğ. Grv. Ahmet BORCAKLI ve Muzaffer GÜRGÜNEŞ'ten: "Ses Eğitimi", Dr. Edip GÜNAY'dan: "Keman", Öğ. Grv. Fehamettin ÖZGÜÇ'ten: "Koro", Öğ. Grv. Nurhan CANGAL'dan: "Kulak Eğitimi" ve "Armoni", Prof. Dr. Gültekin ORANSAY'dan: "Araştırma Teknikleri" derslerini aldı. Danışmanlığını Prof. Dr. Gültekin ORANSAY ile Dr. Edip GÜNAY'ın yaptığı; 1930'dan 1970'e değin Yeni Asır Gazetesindeki sıfırlı yılların müzik haberlerini derleyip kodlayarak oluşturduğu, "Yeni Asır Gazetesindeki Küşel Haberler (1930'dan 1970'e Değın Sıfırlı Yıllar)" başlıklı bitirme teziyle mezun oldu. Tezini oluştururken iki yıl Yeni Asır gazetesi arşivinde çalıştı.

1984'de İnönü Üniversitesi Rektörlüğü Güzel Sanatlar Bölümü Müzik Okutmanı olarak göreve başladı. 1989'da Müzik Eğitimi'nde Sanatta Yeterlik alan Yurga, aynı yıl Öğretim Görevlisi, 1991'de Yardımcı Doçent, 2002'de Doçent ve 2007'de Profesör oldu.

Ülkemiz sanat hayatına katkıda bulunmayı amaçlayan; yayımlanmış; "Müzik Tarihinde Türler ve Ülkeler (1995)", "20. Yy.'da Türkiye'de Popüler Müzikler (1. Basım: Eylül 2002, 2. Basım: Eylül 2010)", "Dünya Coğrafyasında Uluslararası Sanat Müziği Türleri (Eylül 2005)" kitaplarının yanında iki yıl boyunca Malatya'da yerel bir gazetede köşe yazarlığı yaptı. Çeşitli dergilerde makaleleri yayımlandı. Ulusal ve uluslararası sempozyumlarda çok sayıda bildiri sundu. Macaristan, Avusturya ve Çek Cumhuriyeti'nde araştırma ve inceleme gezileriyle birlikte birçok öğrencinin yüksek lisans ve doktora danışmanlığını da yapan Yurga, halen çeşitli enstitülerde danışmanlıklarını da sürdürmektedir.

Üniversite dergilerinde ve özel dergilerde hakemliklerde bulunan Yurga, fakülte kurullarındaki üyelikleri ile birlikte, halen aynı üniversitenin Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Başkanlığı göreviyle birlikte Müzik öğretmenliği Programı Başkanlığı görevini de yürütmekte olup, evli ve bir çocuk babasıdır.

ÖN SÖZ

Çağımızın en önemli yaklaşımlarından biri; ‘eleştirel bakma ve görme’dir. Olumsuz eleştirerek, bir hükümeti devirebilir, bir ülkeyi yok edebilir, olumlu eleştirerek Dünya’yı güllük gülistanlık hale getirebilirsiniz. Kitabımızda ele alınan konuların hepsi de, günlük yaşamımızın vaçgeçilmezleridir ve onlar eleştirilerimizle yaşarlar. Aynı zamanda örnek olsun diye aldığımız konular, diğer taraftan da akademisyen ve araştırmacıların, üzerinde araştırma yapacakları konularda, bol seçenek ve malzeme oluşturacaktır.

İlk bakışta dağınık gibi görünen konuların ortak yönü; hepsinin de kalıplandırılmaya ihtiyaç duymasındır. Geliştirmeye çalıştığım eleştiri teknikleri, eleştiri dünyasında bugün için ilk olma özelliğini taşıyor. Kimbilir belki de; ‘kalıplara gerek yok, kalıp, eleştirinin özgürlüğünü kısıtlar’ diyenler çıkabileceği gibi; araştırmacı, felsefeci ve eleştirmenler de bu konular üzerine gelecekte farklı kalıplar geliştirerek, yayım dünyamızı zenginleştireceklerdir.

Gerek güzel sanatlar alanlarında, gerekse politika, spor, ekonomi, eş, medya, edebiyat, tiyatro, eğitim alanlarında, bu kadar çok boyutlu bir çalışma, bir taraftan bakıldığında deneysel olmakla birlikte diğer taraftan bakıldığında önemli verilere dayanıyor. İşte bu veriler de önemli sonuç ve önerilerin doğmasına yol açıyor.

İçerikte verilen konular üzerindeki bütünlük, eleştirinin eleştiriyile anlatılabileceği gerçeğinden yola çıkılarak, okuyucuyu farklı alanlarda da bilgilendirip ayrıntıları görmesini, kıyaslamasını, fikirlerini paylaşmasını, temel bilgilere sahip olarak kendi eleştirisini kendisinin nasıl yaratabileceğini, bu arada kendisini tanımasını ve entelektüel olmasını sağlama amacını taşıyor.

Bu çalışmayla; eleştirel bakabilen, onu vazgeçilmez gören, bilim, sanat, spor, medya, ekonomi ve politika alanlarında eleştiri yapmak isteyen, eleştiri yapısal biçim ve teknikleriyle öğrenmek isteyen herkes için bir seçenek oluşturması düşünülmüştür.

Buradaki bilgiler ve yaklaşımlar da zaman içinde sınanacak, eleştirilecek, bazıları güçlenerek, bazıları çürüyerek yaşayacak. Ama bu tür çalışmaların olması, eleştiri alanında seçeneklerin doğmasını sağlarken, belki başka yazar ve araştırmacıların da heveslenmesini sağlayacaktır.

Eleştiri sanatı; sanat tarihinin ve sanat eğitiminin en vazgeçilmez ögesidir. Ancak ülkemizde ne yazık ki sanat eleştirisi üzerine yeterli sayıda kaynak bulunmaması, yazarlarımızın az olması ve yayınevlerimizin sürekli olarak bu açığı kapatma yolunda dışarıdan yazarların kitaplarını çevirterek ilerleme sağlamaya çalışması, ülkemizde bu konuların üzerinde çalışılmadığı izlenimini yaratmakta-

dir. Oysa; sanat eğitimi yükseltecek yegane çalışmalar, sanat ürünlerinin eleştirileriyle daha mükemmel ulaşması sağlanarak elde edilecektir. Bugüne değin araştırdığımızda görüyoruz ki; sanat üzerine en çok eleştiri yapanlar; edebiyatçılardır. Kitap, şiir, roman, deneme, söyleşi.., üzerine yazılan çok sayıda kitap, edebiyatçılar tarafından kaleme alınmış ve alınmaktadır.

Herhangi bir alanda daha iyi çalışmaların veya yapıtların ortaya çıkması için o alandaki eleştirmenlerin çoğalması gerekir. Burada eleştirici olarak sözü edilen amatör eleştirmenlerin bile eleştiriye katkıda buldukları göz ardı edilmemelidir. Çünkü ortaya konan her çalışma, insanların bildiklerine ve duyularına hitap eder. Bilgiden ve duyudan geçen her şey eleştiriden de geçer!

Bu çalışmayla; çok sayıda gazete, dergi ve kitap okunduktan sonra içeriğinde oluşturulmuş bilgiler ve seçilen örnekler; unutulmuş, güncelliğini yitirmiş olayları ve kişileri tekrar gündeme taşımış ve yayım dünyamıza önemli bir hizmet gerçekleştirmiştir. Üstelik bu kadar kaynağı, çoğu araştırmacının da bir arada bulması kolay değildir.

Piyasaya çıktığınız zaman, durum tespitinden öte gidemeyen çok sayıda kitap görürsünüz. Durum tespitini istediğiniz kadar güzel sözlerle süsleyin veya kendi sözlüğünüzle konuşun, size ait bir söz; başkalarına aykırı da gelse, destek bulmasa da, hiç kimse inanmasa da, topa tutulup suçlansanız bile hepsinden çok daha değerlidir.

Bu çalışmayı okurken, yalnızca ilgilendiğiniz alanın eleştirilerini okursanız, diğer alanlarla iç içe geçmiş, ilgilendiğiniz alana da basamak oluşturan diğer önemli bilgilerin hiçbirine ulaşamamış olursunuz. Üstelik herhangi bir konunun diğer konularla olan diyalogunu da görmemiş ve fark etmemiş olursunuz.

Eleştiri sanatına farklı yaklaşımlar kazandırmayı hedefleyen bu kitaptaki eleştiri tekniklerini, her alanda kullanabilirsiniz. Bu nedenle kitabımız sanat alanında yoğunlaşmakla birlikte, başlık: Eleştiri Sanatı ve Teknikleri” olmuştur.

Konusu edilmeyen, akla gelmeyen şeyler ya da bilinmeyenler mutlaka vardır ve olacaktır. Ama şu bir gerçektir ki ve emin olmak gerekir ki; bundan sonraki eleştiri kitabı yazarları bu eksikleri mutlaka tamamlamak için bu kitabın yazarı gibi canla başla çalışacaklardır!

Cemal YURGA

Malatya, Şubat 2014

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Cemal Yurga.....	iii
Ön Söz.....	iv
Başlarken.....	1

1. BÖLÜM ELEŞTİRİ SANATI

Eleştirinin Tarihçesi	17
Sözlü Eleştiri.....	18
Yazılı Eleştiri.....	22
Eleştirinin Yan Etkileri.....	24
Eleştiri Algıları	28
Eleştiri Mantığı ve Felsefesi	28
Eleştiri Psikolojisi	49
Eleştiri Sosyolojisi	59
Eleştiri Estetiği.....	73
Eleştiri Alanları	87
1. Müzik Eleştirisi	88
2. Plastik Sanatlar Eleştirisi	110
3. Edebiyat ve Tiyatro Eleştirisi	138
4. Politika Eleştirisi	183
5. Spor Eleştirisi	199
6. Film Eleştirisi	213
7. Medya Eleştirisi	262
8. Eş Eleştirisi	299
9. Öz Eleştiri	322
10. Ekonomi Eleştirisi.....	336
11. Eğitim Eleştirisi	343
12. Eleştiri Eleştirisi	350

2. BÖLÜM

ELEŞTİRİ BASAMAKLARI

Eleştiride Hedef ve Amaç	357
Eleştiride Biçem (Üslup) ve Sınır	361
Eleştiride Savunma	366
Eleştiride Kıvrırma.....	369
Eleştiride Hoşgörü	371
Sabır	380
Bağışlayıcılık	383
Öğreticilik	384
Eleştiride Şüphe	390
Eleştiride Kariyer	393
Dayanıklılık.....	395
Fiziki Dayanıklılık	395
Maddi Dayanıklılık	396
Manevi (Ruhsal) Dayanıklılık.....	396
Olgunlaşma	396
Deneyim Kazanma.....	396
Sabırlı Olma	396
Hatayı Kabul Etme ve Özür Dileme	397
Profesyonelleşme	397
Hataları Önceden Görme ve Önleme	397
Ders Çıkarma ve Eğitimde Kullanma	397

3. BÖLÜM ELEŞTİRİ TEKNİKLERİ

Eleştiri Modelleri	405
Yerden Yere Vurarak eleştirme.....	406
“Laf Olsun Çorba Dolsun!” Demek İçin Eleştirme	406
Kıyaslayarak Eleştirme	407
Alttan Alarak Eleştirme (Mütevazılıkla).....	408
Öğreterek Eleştirme	409
Dalga Geçerek Eleştirme	411
Espiriyle Eleştirme.....	413
3 S (SSS) Modeli İle Eleştirme	415
Eleştiri Hedefleri	416
Olayı Eleştirme	416
Konuyu Eleştirme	416
Ürünü Eleştirme	416
Eleştiri Tipleri	417
Bilgi.....	417
Deneyim.....	419
Taraf	420
Önyargı.....	421
Bilgili-Deneyimli-Tarafli-Önyargılı	424
Bilgili-Deneyimli-Tarafli-Önyargsız.....	427
Bilgili-Deneyimli-Tarafsız-Önyargılı	431
Bilgili-Deneyimli-Tarafsız-Önyargsız	433
Bilgili-Deneyimsiz-Tarafli-Önyargılı.....	438
Bilgili-Deneyimsiz-Tarafli-Önyargsız	439
Bilgili-Deneyimsiz-Tarafsız-Önyargılı	440
Bilgili-Deneyimsiz-Tarafsız-Önyargsız	441
Bilgisiz-Deneyimli-Tarafli-Önyargılı.....	442
Bilgisiz-Deneyimli-Tarafli-Önyargsız	443
Bilgisiz-Deneyimli-Tarafsız-Önyargılı	444

Bilgisiz-Deneyimli-Tarafsız-Önyargısız	445
Bilgisiz-Deneyimsiz-Tarafılı-Önyargılı	446
Bilgisiz-Deneyimsiz-Tarafılı-Önyargısız	452
Bilgisiz-Deneyimsiz-Tarafsız-Önyargılı	453
Bilgisiz-Deneyimsiz-Tarafsız-Önyargısız.....	454
Bitirirken	455
Sözlükçük.....	481
Dizin.....	485
Kaynakça.....	491

BAŞLARKEN

~ Böyle çorba gibi bir kitap hayatımda görmedim!

Ben de diyeceğim ki:

~ Salata yemiyor musunuz?

~ Bu kadar konu bir kitaba sığdırılır mı?

Ben de diyeceğim ki:

~ Bu kadar konu günlük yaşamımızın parçaları değil mi?

~ Bu kadar konuyu bir kitaba sığdıracağına bir tek konuda yazaydın en azından o konuya ilgi duyanlar okurdu!

Ben de diyeceğim ki:

~ Bu alanların hepsini de elden geldiğince birbirleriyle ilişkilendirdim. Diğer konularda da bilgilerinizin olması, değerinizi artırmaz mı?

Buradan çıkışla, ilgi alanınız bir tane bile olsa hepsini de okumak zorunda kalacaksınız. Çünkü her bölümde birbirleriyle yakından ilintili konulara girdim. Konuları, yalnızca kendi başlıkları altında değil, diğer başlıklar altında da okuyabileceksiniz. Üstelik ülkemizde ne yazık ki bu tür kitaplar pek satmıyor.

Az sayıda üretilen araba, şarap çok kıymetlidir, ya az sayıda basılan kitabın değeri!? “Kitap değeri bilmek için kitap yazmak gerekir!” mi demeliyiz? Çok saçma olurdu.

Bu çalışmayla eleştirmenlere akıl vermek niyetinde değilim!

Haşa!

“Şöyle yapın, böyle yapın!” da diyemem! Ancak estetik değerler ve eleştiri konusunda ne yapılırsa yapılsın azdır diye düşündüğümden, bu konu üzerinde ça-

lşanlara ve araştırma yapan öğrencilere bir kaynak oluşturmada benim de katkım olsun istedim. Eminim ki, okudukça hem kendinizden bir şeyler bulacaksınız, hem eleştireceksiniz, hem de farklı bakış açılarını irdeleyeceksiniz. Bitirdiğinizde kafanızda; “Eleştiri üzerine iyi bir kaynak!” diyebilmeniz yanında, araştırmalarınızda; şüphelenen ve sorgulayan düşünceler yaratabilirim mutlu olacağım!

Her ne kadar kapaktaki konuların hepsini de bu kitapta bulacaksınız da, bazı konuların üzerine ağırlıklı olarak gittiğimi de göreceksiniz. Bunun sebebi; o konularda malzemenin bol olması, örneklerin zengin ve daha net anlaşılır olması ve benim de söyleyecek çok sözümün bulunmasındandır. Bu kitabı yazma amacım; bir taraftan farklı alanlarda da ayrıntıları görebilen entelektüel insanlar yetiştirmek, diğer taraftan da sanat ilgisini, bilgisini ve bilincini geliştirmektir!

“Dolu (!) bir insanı, ancak dolu (!) bir insan anlar!”

Bildiğiniz gibi; üniversitelerdeki öğretim üyelerinin bütün zamanı, derslere girmekle, sınav yapmakla, sınav kağıdı okumakla ve idarecilikle geçer. Uzun zamandır eleştiri yayımlarını takip ediyordum ve bir çok dalda üniversitelerdeki bölümlerimizde estetik ve eleştiri dersleri olmasına karşın, dersi veren öğretim üyelerinin kaynak bulmada sıkıntı yaşadıklarının da farkındaydım. Bu farkındalık, bu çalışmayı gerçekleştirmemi sağladı. Başlangıçta; bu kitabı eleştiri üzerine küçük bir el kitabı ve deneme olarak düşündüm. Hatta yazmadan önce, “Sanat Eleştirisinde Eleştiri Sanatı” başlıklı bir makaleyle kamuoyu yoklaması yaptım. Bu amaçla öncelikle yalnızca müzik eleştirisini hedefleyen bir makale yazdım. Yazımı, üniversitemizde Yrd. Doç. Dr. İkrâm Çınar’ın editörlüğünü yaptığı; “<http://www.egitirim.gen.tr/>” adresindeki elektronik dergiye verdim. Bir süre sonra buradaki yazımın; Mavinota Dergisi, Musiki Dergisi gibi müzik dergilerinin dışında, biSGen-eLvitodeLLa, Bi Sanat, Görsel Sanatlar Platformu gibi plastik sanatlarla ilgili sitelerde de yayınlandığını gördüm. Çalışmamı plastik sanatlar alanına doğru genişletmeyi düşünürken Türk Hukuk Sitesi’nde de yayınladığına şahit oldum. Ardından Nisan 2009’da 50. sayısını çıkaran Genç Gelişim dergisinin Etkili İletişim Teknikleri kitapçığının 10. yüzleminde:

“Eleştiri niçin kaldıramıyoruz?”

Yapılan eleştirilerden pay çıkarabiliyor muyuz?”

Eleştirmeyi biliyor muyuz?” Sözlerimi görünce, sanat konusunu da aşmak gerektiğine inandım. Ayrıca, gazete, dergi, kitap, televizyon ve radyolardaki eleştirileri izledikçe, bu alanda derin bir boşluk ve bilinmezlikler olduğunu tespit ettim.

Sosyal medyada çok gereksiz ve önemsiz lafların yanında çok önemli ve kalıcı olabilecek, kesinlikle yabana atılmaması gereken ve hatta vecize olabilecek dünya kadar söz uçup gidiyor. Elbette herkes sözlerini kitaplaştıramaz, ancak bilinmeli ki, yazıya ve özellikle kağıda dökülmeyen sözler kalıcılığını yitirecektir.

Eleştiri; yaşamımızın önemli bir parçası ve beğeni gücümüzü yansıtıyor. Beğenilerimizle yaşadığımızı göre, eleştiri yapmadan ve eleştirilmeden durmamız olanaksız! Diğer taraftan şöyle de düşünebiliriz: olumsuz eleştirileri bir kenara bırakıp, hoşgörülü olmanın hazzını yaşayabiliriz. Ama böyle yaptığımızda ne Mevlana olabiliriz ne de o alana katkıda bulunabiliriz!

Eleştiride teknikler geliştirmek; düşüncelerini doğru ifade edemeyen, aklındaki ile dilindekini bağdaştıramayanların da işine yarayacak ve onlara yol gösterecektir. Bu kitabı okuyanlar artık ‘Tükürürüm böyle sanatın içine!’ gibi mahalle argosuyla tarihe geçecek sözler söyleyen insan olmak yerine, beğenisini ve kendi birikiminin vasıflarını gösteren, olumsuz sözlerini dikkatle seçtiği terimlerle tanımlayarak, görüşlerinin sebeplerini de sanatsal birikimiyle ortaya koyan insanlar olacaklardır.

Okuyacağınız gibi; eleştiriyi eleştiri yaparak anlattım. Devrik cümlelerden bile olabildiğince kaçındım. Bu kitaptan yararlanacak okuyucunun, bu alanın uzmanından çok, bu alanda farklı düşünce, yorum ve görüşleri öğrenme isteğinde olduğunu varsaydım. Bazen bir roman tadında, bazen bir tiyatro oyunu, bazen bir gazetenin köşe yazısı, bazen de romantizmin veya realizmin etkisinde bir şiir tadını yakalamaya çalıştım. Bizler üniversite öğretmeni olarak yazdığımız yayımlarda kaynak göstermeyi bilimsel dürüstlük olarak görürüz ve yaptığımız çalışmayı bazen dipnotlarına boğarız. Dipnotlarını, sayfalardaki anlatım içinde hızımızı alamadığımızda aşağıya taşarak, daha fazla açıklama yapmak amacıyla da kullanırız. Dipnotlarının okuyucunun hızını kestiğini bildiğimden, bu kitabımda dipnotu atmamak için çok çaba harcadım. Alıntı yaptığım yeri, giriş cümlesi olarak kullandım. Bu nedenle kaynaklarımı sondaki kaynakçada sıraladım.

“İçindekiler” başlığı altında belirli maddeleri yoğunlaştırmaya çalıştıysam da, konular yer yer iç içe geçtiğinden bütün kitabı okumak, bu alandaki meraklı ve araştırmacılara daha yararlı olacaktır kanısındayım. Örneğin; tiyatro eleştirisini, sinema televizyon ve müzik eleştirisinden ayrı düşünemezsiniz. Bu nedenle de onları okurken, konuların eğitime de kaydığını, sonrasında, öz eleştiri ile eleştiri eleştirisinin de takıldığını göreceksiniz.

Eleştiri başlıklarını, ana başlıklar altında yoğunlaştırdıysam da, bütün konuları birbirleriyle ilişkilendirdiğimden, yalnızca ilgi alanınız ve okumak istediğiniz başlık altındaki bilgileri okuyarak yetinmemeli çalışmanın tamamını okumalısınız.

Bu kitapta göreceğiniz; ekonomi ve politikadan sanat dallarına, medyadan eş eleştirisine kadar geniş bir alanın hakkında eleştiriler darmadağın gibi görünebilir. Haklı olarak “Bu konuların her birine ayrı bir eleştiri kitabı yazılabilir!” de diyebilirsiniz. Burada ele aldığımız ard arda, yan yana düşündüğümüz konuların çok ayırık yönleri olduğu gibi, benzeşik yönlerinin de olduğunu fark ettim ve onları yazıya döktüm.

Zaten az okuyan bir ülke olduğumuzdan, bütün konuların kitabını ayırdığımızda o kitapların kaç kişi tarafından okunacağı tartışılır! İşte bu nedenle de konular arasındaki kopuklukları birbirine bağlayarak ve yumuşak geçişlerle yapıtı oluşturmaya çalıştım. Okunduğunda rahatlıkla anlaşılabilir gibi; yalnızca eleştiri değil, estetik ve medya dersleri alan öğrencilerin de yararlanabilmesi düşüncesiyle, bilgilendirmeyi amaçladım.

İlgi alanınız ne olursa olsun, örneğin; plastik sanatlarla ilgileniyorsanız yalnızca Plastik Sanatlar Eleştirisi’ni, sinema ile ilgileniyorsanız yalnızca adı geçen bölümü okumanız, kitaptan tam anlamıyla yararlanmadığınız anlamına gelir. Çünkü sanat alanları başlıklar altında toplanmışsa da, bu başlıklar altında, ağırlıklı olarak orada sözünün edildiği anlaşılmalıdır.

Bütün bölümlerin birbiriyle iç içe olduğunu da göz ardı etmeden aynı şekilde, eleştiri psikolojisi, eleştiri sosyolojisi, eleştiride hedefler, amaçlar, eleştirinin yan etkileri ile ilgili bölümler de diğer bölümlerle yakından ilgilidir. Okumaya başlarsanız, sağladığınız yarar en üst düzeyde olacaktır. Beğenmezseniz elbette bırakabilirsiniz. Ama beğenmediğiniz de lütfen yazarlığa başlayın ve eleştiri konusunda başka kitaplar da bu kitabı izlesin!

Ülkemizde sanat eleştirisi de dahil olmak üzere, bırakınız eleştiri üzerine kitap yazmayı, eleştiri yapmanın bile öyle kolay bir iş olmadığını gördüm.

Bilim ve sanatın birbirine sıkı sıkıya bağlı olan akrabalık bağları vardır. Sanat da tıpkı bilim gibi araştırma ister, disiplinleri, ilkeleri vardır. Zamanla bunlar akımları oluşturur. İkisinde de amaç; ürüne ulaşmaktır. Diğer yandan bir sanat ürününün estetiği, felsefesi, mantığı olması veya bir akımı temsil etmesi şart değildir. Hatta uygunsuz olduğunda, kabul edilmediğinde ya da olumsuz eleştiriler aldığıda yeni bir akım bile başlatabilir. Bu ona tarihsel bir önem kazandırır. O alandaki en iyi ürüne ulaşmayı eleştiri sağlar. Eleştiri, duruma göre kişiye de yapılabilir, ürüne de olaya da...

Sanatçının yaratmadaki özgürlüğü, yaşadığı dünyada yapamadıklarını bile yapabileceği duygusu, onu sonsuz bir haz derinliğine sürükler. Kafasında bütünleştirdiği anlatımları ve anlatmak istediklerini, sanatına ve ürününe yansıtır.

“Sanat” dediğimiz zaman yalnızca resim, müzik, heykel, tiyatro, sinema, edebiyat akla gelmemeli, doğru yorumlanırsa, televizyon, radyo, politika, medya, spor da sanatsal anlatım ve sunum şekillerine büründürülebilir. Yapılan yayınlar, yazılan yazılar sanatsal üslupla yorumlanabilir. Bir sanat ürününde; birçok bilim bir araya gelebilir veya bir akımın örneği olup olmadığı araştırılabilir.

Sporun malzemeleri, oyuncu sayısı, kuralları ve zamana karşı oynanması gelenekseldir. Ama sunum şekli sanatsaldır. Futboldan örnek verelim: özel giysileri olması, çim sahalarda 22 kişi ile 90 dk. oynanması gelenekseldir. Ancak her oyun da farklı zamanda ve farklı şekilde pozisyonların oluşması ve bu pozisyonlarda gol atılması, spor özelliği dışında ona sanatsal bir değer de kazandırabilir!

Resmin malzemesi (boyası, fırçası, tuali...) gelenekselleşmiştir. (Burada parantez açalım: farklı malzemeler kullanılarak yapılan resim çalışmaları da vardır.) Ama ortaya çıkan ürün sanat ürünüdür. Çünkü fırçanın ressama göre değişik kullanımı, boya karışımlarının her ressam tarafından farklı oranlarda karıştırılması ve farklı renklerin ve tonların yaratılmasıyla resimde anlatımın da değişmesi resmin sanat değerini ön plana çıkarır.

Heykel de mermer, ağaç, metal gibi gelenekselleşmiş malzemelerle yapılır. Heykeltıraş onu makine ve çekiç darbeleriyle istediği ve daha önce görülmemiş, kafasında tasarladığı bir şekli vererek ona sanatsal boyut ve değer kazandırır.

Seramikte yüzyıllardır aynı kil toprak kullanılır. Fırınlamadaki sıcaklık da gelenekselleşmiştir. Ancak ortaya çıkan ürün, daha önce bir benzeri yapılmadıysa sanatsal değer taşır. Burada, yöresel olarak yapılan; ibrik, sürahi, testi gibi gereçleri karıştırmamak gerekir. Onlar sanatsal öneme sahip değillerdir. Çünkü birbirinin aynısı olarak ve seri üretimle piyasaya sürülürler. Amaç; gereç olarak kullanılan bir üründen para kazanmaktır. Ürünün tek olması ve sanatsal yanı olması kaygıları yoktur.

Yukarıdaki örneklerden yola çıkarak, en doğru yaklaşıma göre; bir ürünün sanatsal değer taşıması için, kullanılan malzemesi geleneksel bile sunum şeklinin kendine özgü, birbirine benzemeyen, farklı tipte, kalıp dışı veya alışılmışın ötesinde, eşsiz olması gerekir.

Uluslararası Sanat Müziği'nin, diğer adıyla Klasik Müziğin çalgıları yüzyıllardan beri aynıdır. Onun da geleneksel çalgıları nedeniyle sanat olmadığını düşünebilirsiniz. Bu müziğin sanat olmasını sağlayan; herhangi bir eserin notalarının ve çalgılarının sabit olmasına rağmen, nüanslarıyla her seslendirilişte farklı tınlanmasını ve farklı hislere sahip olmamızı sağlayan şefidir. Bu arada neden “Klasik Müzik” değil de “Uluslararası Sanat Müziği” terimini kullanıyorum. Onu da hemen açıklayalım:

Bildiğiniz gibi bütün dünya bu müziğe “Classical Music” diyor. “Dünyanın Klasik Müzik dediğine biz neden Uluslararası Sanat Müziği diyoruz?” dediğinizi duyar gibiyim. Ancak Klasik kelimesinin Barok Dönem’den sonra, Romantik Dönem’den önce bir dönemi ifade ettiğini bildiğimden, uluslararası bir değere de sahip olduğunu düşündüğümden, “Uluslararası Sanat Müziği” terimini daha yakın buluyorum.

Okuyan insanımızın az olduğunu bile bile kitap yazmak, ancak inatçı yazarların bir davranış şeklidir! Okuma sevgisini, öğrenme isteği besler. Zamanla az okuyan, az seven bir toplum olduk. Az kuru, az pilav gibi!..

“Dağ başını duman almış” diye başlayan marşımızın, “Yürüyelim arkadaşlar!” sözleri, aslında “*Okuyalım arkadaşlar!*” olmalıydı!

Öğrencinin kitap okumadığı, okumayı sevmediği, kitap parasını gözünde büyütüp o parayı başka ihtiyaç duyduğu (!) şeylere harcamaya yeğlediği, yayın evlerinin; “Basmaya basarız da ne kadar satar Allah bilir!” dediği; eşin-dostun-ahbabın-konu-komşunun-torun-topağın-öğrencinin-hocanın-arkadaşın-meslektaşın kargosuyla birlikte hediye olarak adresine teslim beklediği; yıllar süren emek ve çabalarla, yılmadan, inatla, sabırla, azimle ve hoşgörüyü, göz nuru akıtarak, önemli bir enerjiyi ve bilgi birikimini harcayarak, sevdiğime bile ayıracağım zamandan çalarak oluşturduğum kitabı, böyle bir zamanda neden yazdığımı merak ediyorsunuz.

Tarihe baktığımızda filozoflara o günlerde çok inananların olmadığını, sözlerinin değer görmediğini, suçlandıklarını ve hatta Sokrates gibi öldürüldüklerini biliyoruz. Oysa onların içindeki farkındalıklarını, hiç kimse yapacaklarından ve söyleyeceklerinden canları pahasına bile alıkoymamıştır. Bugün hala onların sözlerini bilimsel çalışmalarımızda kullanıyorsak, o sözlerle birlikte yola çıkıyorsak, onların yaşadıkları zamana meydan okumaları ve geleceği görmeleri sayesinde. Geleceği görmek ve geleceğe bir şeyler bırakmak, bilim adamlarının olduğu kadar, sanatçıların da görevidir. O nedenledir ki yüzyıllar önceki bir müziği hala zevkle dinleyip, yüzyıllar önceki bir tabloyu, bir heykeli, bir binayı zevkle seyredebiliyoruz.

Bu çalışmayı altın çıkarmaya benzetiyorum. Çünkü iki cümleyi yazabilmek için sayısız kitap ve derginin yanında binlerce gazete okumam, güncel olayları daha dikkatle takip etmem gerekti. Gazete ve dergilerde unutulmuş, güncelliğini yitirmiş olayları ve kişileri bu çalışma ile tekrar gündeme taşıdığım için yayım dünyamıza önemli bir hizmeti gerçekleştirdiğimi düşünüyorum.

Bildiğiniz gibi; araştırma yapılacağı zaman en önemli kaynaklar, geriye doğru zaman tüneline gitmemizi sağlayan; gazete ve dergilerdir. Ancak bu gazete ve

dergilerin taranması oldukça yoğun bir emeği ve ekip çalışmasını gerektirmektedir. Üstelik bilgilerin taranması sonucunda varmak istediğiniz hedef bilgilere ulaşım ulaşamayacağınızın garantisiz de yoktur. Tek başınıza böyle bir işe kalkışsanız benim gibi; kaybedecek bir saniyeniz bile yok demektir.

İnsanoğlunun doğum sancısı dokuzbuçuk ay sürerken, bir kitabın doğum sancısı yıllarca sürebiliyor. Ancak yine de bir kitabın nasıl doğduğunu, onu yazanlar bilir!

4 Ağustos 2002 günü Cumhuriyet gazetesi eki olan Dergi'nin 9. yüzleminde Nihan Çakıroğlu'nun Orhan Kahyaoğlu ile Bülent Ortaçgil'in 'Ayrı Düşmüşüz Yanyana' başlıklı, Ortaçgil'in dünden bugüne müzik serüvenini anlattığı kitabıyla ilgili olarak yaptığı söyleşide, Çakıroğlu'nun Kahyaoğlu'na 'Başka çalışmalarınız var mı?' sorusuna, "Bundan sonra başka bir kitap çalışmam var, şimdilik onun üzerinde uğraşıyorum. En büyük düşüm, Türk Pop Tarihi'ni yazmak. Bülent'in kitabındaki 60-70 sayfayı 500 sayfaya çıkarmak istiyorum ama, bunun için imkanlarım el vermiyor. Bir asistan grubu olması, dergi ve gazetelerin iyice karıştırılması lazım. Tek başına içinden çıkamıyorum!" demektedir.

Ben bir ekip oluşturmadan böyle bir çalışmaya girdim. Evet, çok zaman aldı, ekiple çalışabilseydim, belki bu kadar sürmeyecekti ama çalışma bitinceye kadar bütün görevlerimi bırakmak zorunda kalacaktım.

Araştırmalarımı ve veri toplamamı tam bitirmeden yazmaya başladığımda, olumlu-olumsuz kitap yazarlığı için yazdığım bazı fikirlerimin bazı yazarlar tarafından da fark edilip kaleme alındığını gazete ve dergilerde okuyunca, o konulardaki yazılarımı zaman içinde silmek zorunda kaldım. Sanırım bu durum, bu tür çalışmalarını 12 yıl gibi bir zamana yayarak uzatan herkesin başına gelebilir. Onları silmeseydim, o yazarların yazılarını okumadan önce, dikkatimi çektiğini ve benim de önemlendirdiğimi nasıl kanıtlayabilirdim ki!

Bu arada zaman içinde yazdığım birçok güncel konunun da eskidiğini görünce, ne kadar emek verdiğime bakmaksızın kitabın içinden çıkardım.

22 Şubat 2003 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Mahmut Gürer'in 'Türkiye'de sanatçılara verilen değeri yeterli buluyor musunuz?' sorusunu, yazmanın zevkini alan ve o güne değin 5 roman ve öykü kitapları yazan Yargıtay 8. Daire Başkanı Naci Ünver şöyle yanıtlıyor:

"Devlet yazar kimliğine asla yeterli değeri vermiyor. Bugün Türkiye'de yazar olmak başlı başına kahramanlıktır. Yeterli koşullar asla yoktur. Bir batılı yazarın verdiği eserlerin belli bir bölümünü devlet satın alır. Ya da eseri sinemaya uyarlandığı zaman telif hakkı kendisine ait olduğu için ömrü boyunca çalışmasa bile olur. Türkiye'de şu anda sadece birkaç yazar var kitap gelirleriyle yaşayan,

diğerleri sürünüyor. Benim ayrıca bir mesleğim olmasa, sadece yazarlıktan kazandığımla mümkün değil geçinemem. Yazarlar ve eleştirilenler hep İstanbul'da kümeleşmiştir. İstanbul dışında yazar olmak ayrıca bir kahramanlık. Türkiye'de devletin köklü bir sanat politikası da hiç olmamıştır.”

Öğrencilerime hep şunları söylerim:

“Herkes uyurken uyursanız;

Herkes gezerken gezerseniz;

Herkes eğlenirken eğlenirsiniz;

Herkes dinlenirken dinlenirsiniz;

Herkes tatil yaparken tatil yaparsanız;

Herkesten bir farkınız olmaz!

Siz de herkesten biri olursunuz!”

Bu sözlerdeki amaç; farklı olmak için, herkesin kendi zevki ve ihtiyaçları için ayırdığı zamanda bile çalışması gerekliliğidir.

Gazetelerde öyle güzel yazılar var ki, günübirlik olarak onların şöyle bir okunup geçilmesine ve kenara atılmasına acımamak elde değil. Gazetelerin bir ülkenin nabzını elinde tuttuğunu bilmemize karşın, kitap gibi elinizi attığımızda ulaşılabilmesi, hatta kese kağıdı yapılacak kadar aşağılanması, kamu kuruluşlarında çoğu gazetenin alınıp bulmacalarının çözülüp, kuponlarının kesilip atılması, arşivlenmemesi inanılmaz bir davranış yanlışlığıdır. Bilindiği gibi gazete arşivlerinde araştırma yapmak için ya özel izin almalısınız, ya da internetten girmek için ücretini ödemelisiniz ki, arşivler dijital ortamda çok gerilere gidememektedir. İşin kötü tarafı da il ve üniversite kütüphanelerinde gazeteler önemsenmediği için tozlu topraklı depolarda aç farelere sunulmaktadır.

Bu kadar emek ve ayrıntılara girilerek yazılan bu yazılar üstelik gazete köşelerinde unutulup gitmiştir. Çünkü bu yazıların çoğu kitaplaştırılmamış ve arşivlerin tozlu raflarında sıralanmıştır.

Konumuza dönelim!

İnsanın felsefe, mantık, estetik ve eleştiri üzerine düşünebilmesi, bu konudaki yayımları anlayabilmesi duyu gücünün gelişmesine bağlıdır. Bir sanat ürününe veya bir olaya herkes bakabilir, ancak herkes; bilgisi, birikimi, deneyimi ve düşünme gücü kadar görür. Bu dallardaki görüşleri anlayabilmek için de yazarın gözleriyle görmesi gerekir. Yazara da burada çok büyük bir görev düşüyor: “Anlaşılır olmak!” Bu nedenle; Türkçemizin zengin kelime dağarcığından yararlanarak, güzelliklerini sermeye çalıştım.